

**“NOTO’LIQ OILALARNING IJTIMOIIY- PSIXOLOGIK
XUSUSIYATLARI”**

Urganch Davlat Universiteti Magistratura bo'limi
Psixologiya ta'lim yo'nalishi 231-guruh magistranti
Abdullayeva Saroxon

Annotatsiya: *Ushbu tezisdagi jamiyat taraqqiyotining hozirgi holati oila oldiga o'ziga xos yangi ijtimoiy vazifalarni qo'yimoqda, oilani qadriyat sifatida tavsiflash va uning jamiyat hayotidagi nufuzini ta'kidlash bilan birgalikda uni mustahkamlovchi omillarning rolini o'rganish, ayniqsa, yoshlarni oilaviy hayotga tayyorlash, ularda kelajakka ishonch, o'z xalqi va yurti taqdiriga nisbatan mas'uliyat hislarini shakllantirish katta ahamiyatga ega bo'lgan dolzarb masaladir.*

Kalit so'zlar: *Oila, noto'lik oila, farzand, shaxs, muloqot, munosabat, ruhiyat, depressiya, emotsional holat, frustratsiya, ruhiy zo'riqish.*

Mustaqil davlatimizda oilalarning ahloqiy, ma'naviy va ruhiy barkamolligini mustahkamlash borasida amalga oshirilayotgan sayi-xarakatlar kun sayin ortib bormoqda. Hukumatimizning oila mustahkamligini ta'minlash, uning ijtimoiy funktsiyalarini amalga oshirish imkoniyatlarini kengaytirish, ayniqsa, oilaning farzandlar tarbiyalashdagi nufuzini oshirishga ko'maklashish hamda yosh erxotinlarning moddiy hamda maishiy shart-sharoitlarini yaxshilash borasidagi aniq dasturiy tadbirlari mamlakatimizda oila va nikoh munosabatlarining qadriyat sifatida e'tirof etilishini ta'minlamoqda. Zero, davlatimiz rahbari Shavkat Mirziyoyev aytganlaridek; «Oila kichik vatan, oila tinch bo'lsa, vatan tinch bo'ladi».

“Sevgi”, “Nikoh”... - nikohning birinchi maqsadi va sharti farzand ko'rib odam naslini ko'paytirishga hissa qo'shishdir. Oilada farzand dunyoga kelgandan

so'ng uning tarbiyasi bilan jiddiy shug'ullanish talab etiladi. Lekin ba'zi ijtimoiy, shaxsiy, yoki moddiy sabablarga ko'ra oila parokanda bo'ladi. Bunda farzandlarning istak hoxishlari bilan hech kim hisoblashmaydi. Norasida go'dak ota-onasidan ajralishga majbur bo'ladi. Endi uning nomi - "TIRIK YETIM!". Ota boshqa ayolga uylanib go'yoki hayotini yangitdan izga solganday bo'ladi. Ona ham farzandini o'z ota-onasiga yoki yetimhonaga tashlab turmushga chiqib ketadigan holatlar ham uchrab turadi. Natijada norasida go'daklar otasiz, onasiz tirik yetim maqomiga ega bo'lib qoladilar.

Er va hotinning ajrim sabablari qanday bo'lishidan qat'iy nazar, ona farzandini ota shaxsiga nisbatan hurmat ruhida tarbiya qilmog'i darkor. Aksariyat ayollarda eriga nisbatan alam va nafrat bolaga ham singdiriladi. Bolaning otasi haqidagi nafratli fikr va xulosalarni, faktlarni eshitishi, uning qalbida otaga nisbatan, balki butun dunyoga nisbatan ham dushmanlik kayfiyatini vujudga keltiradi. Norasida go'dak birdaniga "yomon"ga aylangan otasini yoki onasini sog'ina boshlaydi. Yolg'izlanib qolgan onasining yoki otasining ichki dunyosini tushunishga harakat qiladi. Ba'zan ota yoki ona ajrim sabab bilan emas, bevaqt kelgan o'lim sodir bo'lgani uchun ham "yo'qolib" qoladilar. Bu holatda ham yolg'iz qolgan onaning yoki otaning bolaga tarbiya berishi juda qiyin jarayonga aylanib boradi.

Oilada faqat bir ota yoki ona bo'lsa, bunday oila noto'liq oila deb ataladi. Noto'liq oila haqida gapirilganda shuni alohida ta'kidlab o'tish joizki, noto'liq oilalar turlicha yuzaga keladi. Oilada er-xotinlardan birining vafot etganligi tufayli yoki ularning ajralishi tufayli oila noto'liq bo'lib qolishi mumkin. Albatta oilada ota yoki onaning vafot etishi bu ulkan fojea, lekin bunday oilalarda marhumning ruhi hurmati, unga nisbatan, uning sha'niga ijobiy munosabatlar saqlanib qoladi. Biroq er-xotinning ajralishi sababli yuzaga kelgan noto'liq oilalarda «tirik yetim» bolalar qoladi. «Tirik yetimlik» jamoatchilik o'rtasida, ayniqsa bolalar jamoalarida (bo g'chada, maktabda, tengdoshlar davrasida) nisbatan kuchliroq qoralanadi. Ajralish faqatgina ajralgan erxotinlarga emas,

balki ajralish oqibatida otasiz yashayotgan farzandlarga ham salbiy ta'sir ko'rsatadi. Ayniqsa, ajralish otasiz yashayotgan qiz bolaning his-tuy g'ulariga, onasiga bo'lgan mehriga, qiz bolada shakillanadigan ota obraziga va otasiz o'sayotgan qizning ruhiyatiga salbiy ta'sir qiladi.

Ko'pincha ajralishayotganlardan ajralish sababi so'ralsa, ular qandaydir hamma uchun birdek bo'lib qolgan sabablarni ko'rsatishga harakat qilishadi. Masalan, «xarakterimiz mos tushmadi», «o'zga shaxsning aralashuvi», «qo'pollik», «moddiy qiyinchilik», «ichkilikbozlikka berilish», «yashash sharoitining noqulayligi», «otaonalarning noo'rin aralashuvi» kabilar. SHuni alohida ta'kidlash lozimki, oiladagi ma'naviy-ruhiy iqlim qanchalik mustahkam va er-xotinlar bir-birlarini qanchalik yaxshi tushunsalar bu «sabablar» oilaning inqiroziga asosiy sabab bo'pa olmaydi. Aksincha vaziyatlarda esa jamiyat uchun – noto'liq oilalar soni ko'payadi, oilalararo yoki qarindoshlararo adovat yuzaga keladi, bir jinsning ikkinchi jinsga nisbatan nafrati paydo bo'ladi, foxishabozlik ortadi, teri-tanosil kasalliklarining ortishi kuzatiladi, shaxsning ijtimoiy faoliyati susayadi.

Yoshlarning oilaviy hayot to'g'risidagi tasavvurlarini shakllantirishda ularning oilaviy hayotga biologik, ijtimoiy, psixologik, iqtisodiy, huquqiy, ma'naviy, axloqiy jihatdan yetukliklari, shaxslararo munosabatlar psixologiyasining o'ziga xos xususiyatlarini o'rganganliklari, emotsional hissiy munosabatlarning xususiyatlarini bilishlari muhim ahamyatga ega. Chunki oilaning mustahkamligi ko'p jihatdan oila qurayotgan yoshlarning oilaviy hayotga qay darajada tayyorligiga bo'g'liq. Shuning uchun oilaviy hayot zaminida yuzaga keladigan nohush hodisalarning oldini olish, oilalar buzilishining oldini olish va noto'liq oilalar miqdorini kamaytirish, ularda har tomonlama sog'lom psixologik iqlimni yuzaga keltirish borasida amalga oshiriladigan ishlarning samaradorligi shu oilalarni yuzaga keltirayotgan yoshlarning shaxsiga, individual psixologik xususiyatlariga, ularning oilaviy hayotlarini maqsadga muvofiq ravishda tashkil etishga qay darajada tayyor ekanliklariga bog'liqdir.

O'zbek oilalarida ota va ona, ota-oni va bolalar, bolalar o'rtasidagi o'zaro munosabatlarning ijobiy ko'rinishlari haqida behisob fikrlarni aytish mumkin. Odob, ahloq, andisha asosiga quriladigan bunday munosabatlar bir qaraganda to'laqonli ijtimoiy individni shakllantirish uchun yetarlidек tuyuladi. Bularning hammasi aslida oilaning baxti, oila a'zolarining qoniqlash hissi uchun yetarli bo'lishi kerak edi. Lekin ming afsuski xali hozir ajralishlar sonining ko'pligi, ajralmay, lekin baxtsiz yashayotgan oilalarning yetarlicha topilishi bizning bu yerda nimanidir hisobga olmayotganligimizni, nimanidir unutib qo'yayotganligimizni, nimagadir yetarlicha e'tibor bermayotganligimizni ko'rsatadi. Fikrimizcha, ana shu nazardan chetda qolayotgan narsa bu ayolning "shaxsiy vujudiy egoizmi" bo'lishi mumkin. Ayolning "shaxsiy vujudiy egoizmi"ning to'la qondirilmaligi unda frustratsiya (qoniqtirilmagan stimullashgan ehtiyojlar mavjudligi bilan xarakterlanadigan psixik holat) vujudga kelishiga sabab bo'ladi.

Fan nuqtai nazaridan qaraganda to'liq va noto'liq oilalar muammosiga yondashuv, oiladagi shaxslararo munosabatlarning oila a'zolari ijtimoiy tasavvurlari va xulq ustanovkalarida namoyon bo'lishining mohiyati ilmiy jihatdan tahlil qilinadi. Maqsadimiz "noto'liq oila" bolalarini ijtimoiy hayotga tayyorlashning ijtimoiy, pedagogik-psixologik o'ziga xos jihatlarini o'rganish, uning nazariy, ijtimoiy va psixologik muammolarini har tomonlama tahlil etishdan iborat.

Noto'liq oilada voyaga yetayotgan qiz bola ham ayol va erkakning o'zaro munosabatlariga noto'g'ri yondashishi mumkin. Uning shaxsiy jinsiy identifikatsiyasi o'zgaruvchan bo'lishi, yahni u hayotda itoatkor bo'lib, hamma narsaga rozi bo'lishi, hech narsani talab qilmasligi, yoki aksincha, barcha narsani o'zi mustaqil qilib, erkinlikni talab qilishi kuzatiladi. Bunga misol tariqasida hozirgi kunda rivojlanib borayotgan emansipatsiya (ozod bo'lishga intilish) jarayonini keltirish mumkin. Yahni, yol g'iz ayol farzand tarbiyasida epchillikni, uddaburonlikni, tadbirkorlikni namoyon etib, oiladagi barcha muammoni o'z

yelkasiga olgan oilada voyaga yetgan qiz bola turmushga chiqqandan so'ng erkakning ustun kelishiga yoki muammolarni erkak tomonidan hal qilinishiga ko'nmasligi ham mumkin.

Xulosa qilib aytadigan bo'lsak, noto'liq oilalarda rivojlanuvchi bolalarni ijtimoiy hayotga moslashtirish, ularni mustaqil oilaviy hayotga tayyorlash uchun avvalo oila tarbiyasining asosini ularning ongiga singdirish lozim. Zero bolajonlarda shakllanadigan dastlabki ma'naviy sifatlar, mehnat hamda o'qish faoliyatini tashkil etish borasidagi ko'nikma va malakalarning shakllanishi ularni mustaqil hayotga tayyorlash jarayoni uchun asosiy poydevor hisoblanadi. Shu o'rinda o'tgan ulug' zotlarga ergashgan holda biz ham farzandlarimiz ta'lim tarbiyasiga e'tiborli bo'lishimiz lozim. Ayniqsa, ularning tarbiyasida ajdodlarimizning buyuk hayotlari hamda yozib qoldirgan ma'naviy me'roslari muhim o'rin kasb etadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Akramjonova, F. A. (2023). Maktabgacha ta'limda pedagog professiogrammasini tashkil etishning asosiy jarayonlari. Science and Education, 4(12), 481-485.
2. Asqarova O'.M Mehribonlik uylari tarbiyalanuvchilarini ijtimoiy hayotga tayyorlash tizimi. / Monografiya-T; "Fan" nashriyoti 2010-121 b.
3. G'ofurjon Abdullayev va Bahtiyor Xolmirzayev. "Yosh kelin-kuyovlar uchun yon daftarcha". "Arjumand" nashriyoti. Namangan 2020-yil.
4. Sarsengali, B., & Shagyrbai, A. (2022). Діни философиядағы мейірбан және кемел адам түсінігі. Вестник КазНУ, Серия Религиоведение, 32(4), 50-59.
5. Ориббоева, Д. Д. (2022). O'QUVCHILARNI KASB TANLASHGA YO'NALTIRISHDA IJTIMOY KOMPETENTLIKNI TA'SIRI: <https://doi.org/10.53885/edinres>. 2022.
6. 08.045 Oribboyeva Dilafro'z Dadamirzayevna NamDU Psixologiya kafedrasida katta o'qituvchisi. Образование и инновационные исследования международный научно-методический журнал, (8), 314-318.